

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Ekologická krize jako filosofický problém

Lukáš Pokorný

© 2010 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci Ekologická krize jako filosofický problém, jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva.

V Praze dne 31.3. 2010 Lukáš Pokorný

Poděkování

Rád bych poděkoval Mgr. Janu Brabcovi Ph.D. za rady a připomínky při vedení mé bakalářské práce.

Ekologická krize jako filosofický problém

Ecological crisis as a philosophical problem

Souhrn

Cílem mé bakalářské práce je zachytit hlubší příčiny ekologické krize z různých pohledů podle třech významných ekologů – Jana Kellera, Erazima Koháka a Ala Gora. Budu řešit zejména otázky týkající se společenské krize a konzumerismu. Dále se dotknu i problematiky ekonomického růstu a jeho souvislosti s ekologickou krizí. Zabývat se budu i ryze filosofickou problematikou krize bytí a také vnitřní krizí, která se projevuje navenek právě vnější ekologickou krizí.

Summary

The purpose of my bachelor thesis is to capture deeper causes of ecological crisis from the different views according to three significant ecologists – Jana Keller, Erazim Kohák and Al Gore. I will address especially questions about social crisis and consumerism. Too, I will address issues of the economical growth and its connections with ecological crisis. I will address very philosophical problem – crisis of the existence and internal crisis, it shows like a external ecological crisis.

Klíčová slova

Ekologická krize, ekonomický růst, trvale udržitelný rozvoj, krize bytí, konzumerismus, vnitřní krize, odpovědnost, morální pravidla

Keywords

Ecological crisis, economic growth, sustainable development, crisis of the existence, consumerism, internal crisis, responsibility, the moral rules

Obsah

OBSAH	2
1. ÚVOD	4
2. CÍL PRÁCE A METODIKA	6
3. JAN KELLER	7
3.1 <i>Lhostejnost lidí</i>	7
3.2 <i>Blahobyt x životní prostředí</i>	7
3.3 <i>Ekonomický růst a životní úroveň</i>	8
3.4 <i>Třetí svět</i>	8
3.5 <i>Řeší trh ekologickou krizí?</i>	8
3.6 <i>Nebezpečí ekonomického růstu pro přírodu</i>	9
3.7 <i>Je nutná tak velká spotřeba?</i>	9
3.7.1 <i>Zvyšující se spotřeba</i>	10
3.8 <i>Centralizovaná podoba světa</i>	10
3.8.1 <i>Problém automobilismu</i>	10
3.9 <i>Konzumní styl života a příklad McDonaldu</i>	11
3.10 <i>Pasivní demokracie</i>	11
3.11 <i>Snaha socialismu vyrovnat se Západu</i>	11
3.12 <i>Je řešení zahrnutí devastace přírody do nákladů?</i>	11
3.13 <i>Je situace neřešitelná?</i>	12
3.14 <i>Až na dno blahobytu</i>	12
ZAMYŠLENÍ NAD KELLEROVÝM POHLEDEM NA EKOLOGICKOU KRIZI	12
4. ERAZIM KOHÁK	14
4.1 <i>Ekologická etika</i>	14
4.2 <i>Bezohlednost člověka vůči přírodě</i>	14
4.3 <i>Morální aspekt</i>	14
4.4 <i>Vztah člověk – příroda</i>	15
4.5 <i>Nadřazenost člověka</i>	15
4.6 <i>Ztráta morálních pravidel ve snaze maximalizovat zisk</i>	15
4.7 <i>Konzumní styl života</i>	16
4.7.1 <i>Já a Ty</i>	16
4.8 <i>Antropocentrismus x teocentrismus</i>	17
4.9 <i>Odcizení se od přirozeného Bytí</i>	17
4.10 <i>Dobrovolná skromnost</i>	17
4.11 <i>Mít nebo být</i>	18
4.12 <i>Biocentrismus</i>	19
4.13 <i>Hluboká ekologie</i>	19
4.14 <i>Je technická civilizace úpadková?</i>	19
KOHÁKŮV POHLED NA EKOLOGICKOU KRIZI	20
5. AL GORE	22
5.1 <i>Uhýbání před odpovědností a hledání pravdy o sobě samém</i>	22
5.2 <i>Nedohlížení lidí k budoucnosti</i>	22
5.3 <i>Porušení rovnováhy mezi počtem obyvatel a zásobami potravin</i>	23
5.4 <i>Problém likvidace odpadů</i>	23
5.5 <i>Znevážení hodnoty života a vzdělávání</i>	24
5.6 <i>Politická krize</i>	24
5.7 <i>Ekonomický systém</i>	24

5.8 Chápání přírody jako pouhý zdroj informací.....	25
5.9 Vědeckotechnický pokrok	25
5.10 Nalezení smyslu života v nadměrném konzumu.....	26
5.11 Dysfunkce rodiny.....	26
5.12 Adaptace na změny kvůli nejisté budoucnosti	27
5.13 Vztah náboženství k životnímu prostředí.....	27
5.14 Rozkol mezi vědou a náboženstvím	27
5.15 Vypuknutí krize naplno.....	28
5.16 Separace jedince od společnosti	28
5.17 Korupce a sociální nespravedlnost	28
GORŮV POHLED NA EKOLOGICKOU KRIZI	29
6. ZÁVĚR.....	31
7. SEZNAM LITERATURY	33

1. Úvod

Ekologická krize je termín, se kterým se setkáváme dnes a denně. Přesto v očích nejširší veřejnosti nebudí takový rozruch jako problémy jiné, které společnost považuje za významnější. Proč je tomu tak? Odpověď bychom mohli nalézt v knize Jana Kellera *Až na dno blahobytu*. Ten ve své knize praví, že ekologické problémy značně změnily svou podobu ve srovnání s minulými lety. Hlavní ekologické problémy již nejsou tak viditelné jako dříve, kdy k znečištění ovzduší docházelo zejména orientací na těžký průmysl. Dnes se jedná především o nebrzděný rozmach automobilů na silnicích, stavění luxusních domů pro zbohatlíky na zemědělsky kvalitních půdách apod. Právě proto, že většina z nás si tyto problémy neuvědomuje, je důležité, se o nich zmínit.

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybral pohledy na ekologickou krizi očima sociologa Jana Kellera, filosofa Erazima Koháka a politika a významného ekologického aktivisty Ala Gora. Ekologickou krizi vidí každý z těchto autorů osobitým pohledem. Všichni tři autoři zmiňují odlišné hlavní příčiny ekologické krize. Jan Keller se domnívá, že ekologická krize je krizí společnosti. Budu hledat odpovědi na otázky co ho vede k takovému názoru, zda je v jeho očích ekologická krize a devastace přírody nevyhnutelná. Dále potom jestli společnost dělá vše proto, aby krizi zabránila. A zavedu menší filosofickou polemiku nad tím, zda se dá s Kellerem souhlasit a jestli od té doby, co kniha vznikla se ekologická situace zlepšila či nikoliv.

Druhý z vybraných autorů, Erazim Kohák, vysvětluje ekologickou krizi jako krizi bytí. Přičemž pojem bytí je nutné chápat z filosofického hlediska jako jedinečnost existence každého člověka. Tedy ontologický pojem, jehož průkopníkem byl německý filosof Martin Heidegger. Erazim Kohák naráží na otázku ekologické etiky, ekologická krize je odraz morálního projevu společnosti. Budu tedy řešit otázku, jak by se měla společnost chovat, aby nedošlo k ekologické katastrofě. Jak by vůbec měl člověk správně žít a s tím související duchovní stránka chování. Jak tedy Erazim Kohák vidí současný stav morálky a duchovního života společnosti? Je tento stav nevyhnutelný nebo může dojít k nápravě? Pokusím se osvětlit, jak se podle Koháka všechny výše uvedené otázky jako celek projevují jako krize bytí. Po té se opět pokusím o zavedení vlastní úvahy nad Kohákovými myšlenkami.

Třetím a posledním autorem, jehož pohledem se budu ve své práci zabývat je Al Gore. Al Gore se výrazně angažoval v ekologické problematice v době, kdy působil

v politice. Jako senátorovi se mu podařilo prosadit některé významné ekologické změny. V prezidentských volbách, v roce 1993, byl na kandidátce demokratů jako spolukandidát Billa Clintona. Tím, že volbách zvítězili nad republikány, vedenými Georgem Bushem, dala americká společnost poprvé signál, že jí není osud planety zcela lhostejný. Gore se ohradil proti Bushovu tvrzení, že nelze skloubit rostoucí ekonomiku a zlepšení životního prostředí. Gore prosazoval zavádění technologií šetrných ekologicky a zároveň ekonomicky výhodných.

Al Gore vysvětluje ekologickou krizi jako krizi vnitřní. Jak se tato vnitřní krize projevuje? Nemá ekologická krize více souvislostí? Na kolik je vlastně člověk vládcem přírody? Jak podstatný je podle něj lidský intelekt ve vztahu k ekologii?. Na kolik jsou skutečně důležité nejrůznější souvislosti, které uvádí, ve vztahu k ekologii? Je stav morálky a lidského chování opravdu na takové úrovni, jak Gore uvádí? Na konci se opět pokusím o svůj pohled a zamyšlení nad Goreovými myšlenkami Na závěr bych srovnal všechny tři autory, porovnal jejich pohledy na ekologickou krizi, uvedl body, které mají společné a v čem se naopak liší.

2. Cíl práce a metodika

Cílem mé práce je podrobněji osvětlit problematiku ekologické krize, ovšem nikoliv z hlediska důsledků, které jsou projevem této krize, nýbrž z hlediska příčin ekologické krize. Zjistit jak tuto problematiku vidí Jan Keller, Erazim Kohák a Al Gore. Mým hlavním cílem je porovnat příčiny ekologické krize, které se podle všech tří výše uvedených autorů liší. Svou bakalářskou práci jsem zpracoval na základě důkladného pročtení příslušné literatury.

3. Jan Keller

3.1 Lhostejnost lidí

Krise ekologická jde podle Jana Kellera ruku v ruce s krizí sociální. Lidé mají spoustu informací o ekologické krizi, jedná se například o tenčení zásob ropy. Ale společnost jako by si zvykla na to, že přijde katastrofa, že je to nevyhnutelné. Podobně jsou lidé taktéž smířeni s tím, že bude vyšší nezaměstnanost, nižší životní úroveň, ale nelze s tím nic dělat. Společnost je do značné míry manipulována prostřednictvím politiků. Ti mluví o vyšších rizicích a nejistotách jako o samozřejmosti. Ekologičtí aktivisté jsou již vyčerpaní z tohoto boje proti bezohlednosti politiků a lhostejností lidí. Politici a ekonomové tvoří nejmocnější část soudobé společnosti. Jejich hlavním heslem je prosperita. Ale za jakou cenu? Důsledkem jsou skleníkové plyny, ztenčení ozonové vrstvy nebo kácení deštných pralesů. Podle Kellera jsou ale tyto projevy pouze dopadem ekologické krize. A Keller hledá zejména její příčiny.

Proč jsou lidé tak lhostejní? Ve své knize uvádí tento příklad. V roce 1930 vynalezl Thomas Midgley freon. A přestože roku 1947 byla prokázána škodlivost pro lidi i přírodu. Výroba freonu je ale zastavena až roku 1995. Důvodem byla lhostejnost společnosti a hlavně to, že společnost nedokázala pochopit jasné indicie o tom, že freony ničí životní prostředí. Společnost tudíž hypnotizuje sama sebe. Slepě věří a nezajímají ji ani jasné důkazy o negativních projevech. Nechce změnit již zaběhnutý styl života.

3.2 Blahobyť x životní prostředí

Vyspělá společnost se může rozvrátit sama svou touhou po blahobytu. Jan Keller doslova uvádí: „Tržní růst, pasivní demokracie¹ a konzumní styl života vznikly v různých historických souvislostech, dnes se však prolínají a ve svém negativním působení na životní prostředí se navzájem umocňují. Jejich společným jmenovatelem je snaha dosáhnout, udržet a maximalizovat blahobyť. Blahobyť je hnacím prvkem ekonomiky trhu, vystupuje jako základní legitimizační prvek pasivních demokracií a je synonymem konzumního stylu života.“² Společnost není ochotna obětovat blahobyť

¹ Pojem pasivní demokracie bude blíže vysvětlen v kapitole 3.11.

² Keller, J. 2005, str. 15

za životní prostředí. Otázka blahobytu je alarmující vzhledem k trvale udržitelnému rozvoji. Nezřekne-li se společnost blahobytu, pro budoucí generaci bude nulová šance na zachování životního prostředí a nakonec samotného života na zemi.

3.3 Ekonomický růst a životní úroveň

Samotný ekonomický růst sice zajistí vyšší HDP, ale nezajistí vyšší životní úroveň obyvatel. Příčinu lze hledat právě v ekologických souvislostech. Keller uvádí jako příklad čištění Aljašského pobřeží po ztroskotání tankeru. Výdaje na čištění se totiž projeví jako růst HNP, ale z hlediska ekologie jde o katastrofu. Ekonomové však zastávají myšlenku, že dopad ekonomických aktivit na přírodu je minimální, neboť příroda má schopnost regenerace.

3.4 Třetí svět

Světová banka hovoří o tom, že vyspělé státy pomůžou rozvojovým tím, že budou ještě více utrácet. Podle komise Brundtlandové³ se dá krize třetího světa řešit tříprocentním ekonomickým růstem. Z ekologického hlediska ale vyvstává zde velmi palčivá otázka. Bereme-li v potaz tento tříprocentní růst, dojde k tomu, že výroba se bude muset zdvojnásobit. Z toho vyplývá, že zeměkoule by takto silný nárůst nemohla unést. Navíc, je třeba zdůraznit, že ani tento návrh by neřešil ekonomickou krizi třetího světa, neboť na jednoho obyvatele by přibýlo pouze pár dolarů navíc ročně. Jelikož země třetího světa mají vysoké dluhy, řeší se tato situace tím, že rozvinuté státy jim půjčují ještě více peněz. Jediným efektem je tedy ještě další navýšení dluhu. Nakonec dojde k tomu, že státy třetího světa musí zaplatit surovinami. Podle Kellera by chudé státy měly zanechat tendence na vysoký ekonomický růst a zaměřit se na vlastní zdroje. Ovšem bez těchto surovin od chudých zemí by si bohaté země nemohly dovolit takové bezmyšlenkovité vyčerpávání.

3.5 Řeší trh ekologickou krizi?

Jak už bylo dříve řečeno, ekonomické teorie vycházejí z předpokladu, že příroda má schopnost regenerace. Trh podle ekonomů má tu schopnost, že dokáže problém ubývajících zdrojů řešit zvýšením jejich ceny. Lidé pak začnou užívat alternativní

³ Jedná se o světovou komisi o životním prostředí a rozvoji, která dostala jméno podle norské lékařky-vědkyně Harlem Brundtlandové.

zdroje. Keller to ale nepovažuje za řešení, neboť trh klidně prodá přírodu, a to nejbohatším zájemcům. Na trhu se běžně objevuje téměř osmdesát procent chemikálií, u kterých nebylo ověřeno, zda neškodí životnímu prostředí.

3.6 Nebezpečí ekonomického růstu pro přírodu

Ekonomickým růstem dochází ke zvýšení spotřeby uhlí, nafty a zemního plynu. To způsobuje nárůst emisí. Ekonomové jsou však k tomuto problému lhostejní, neboť když si spočítali, kolik miliard dolarů by ubylo v důsledku brzdění ekonomického růstu, rozhodli se raději dále zvyšovat množství emisí v ovzduší. Ekonomický růst vychází z teze, že věci vyrobené člověkem jsou cennější než pouhá příroda, protože se k ceně výrobku navíc přičte hodnota části přírody, která byla zničena. Keller dodává důležitou větu: „Vcelku je zřejmé, že ekonomický růst je možný pouze za předpokladu, že trvale zůstanou či alespoň částečně nezaplaceny ty výdaje, které hradí ze svého příroda. V tomto ohledu žijí naprosto všechny průmyslové společnosti na úkor budoucích generací.“⁴ Keller je tedy přesvědčen o tom, že největší daní ekonomického růstu je devastace přírody. A byť to dnes ještě není zcela znatelné, je to velká katastrofa pro budoucí generace. Bude znemožněn trvale udržitelný rozvoj. Hlavní problém tkívá v tom, že společnost neplatí skutečné náklady za devastaci přírody. Pokud by je začala platit, tak by se ekonomicky zruinovala.

3.7 Je nutná tak velká spotřeba?

Nadměrná spotřeba je typickým znakem pro lidi s vyššími finančními možnostmi. Kdyby při pohledu na dnešní situaci platilo, že všichni spotřebovávají jen tolik, kolik musí, pak by se svět řítit nezadržitelně do záhuby. Jenže tato úvaha neplatí a podle Alana Durninga, na kterého se Keller ve své knize odkazuje, můžeme obyvatele země členit do tří kategorií. V první skupině jsou nadměrní konzumenti. Ti, kdo mají největší spotřebu, ať využívání aut, letadel, lodí nebo spotřeby spojené s nadměrnou konzumací jídla, zejména masa. Druhou skupinu tvoří lidé, kteří chodí pěšky, jedí bezmasá jídla a tudíž produkují minimum odpadů. Tato skupina je protipólem skupiny první. A do třetí skupiny spadají ti, kteří jezdí veřejnou dopravou nebo na kole. Jedí pestrá jídla, tvořená především obilovinami, zeleninou, zčásti i masem. Většinu odpadů, které vytvoří, dokážou recyklovat. Společnost již v důsledku ekonomického růstu zničila

⁴ Keller, J. 2005, str. 31

část přírody. Proto musí své potřeby uspokojovat stále z větší části umělým způsobem. A Keller vidí hlavní problém v tom, že první skupina se neustále zvětšuje a navíc cílem většiny lidí je, se do této skupiny dostat.

3.7.1 Zvyšující se spotřeba

Významnou měrou se na zvyšující se spotřebě podílí trh. Ten prostřednictvím reklamy vyvolává u spotřebitelů dojem, že propagovaný výrobek potřebují kvůli jejich blahu. Přitom producentů jde jen o vlastní zisk. Nadměrný konzument tak spotřebovává ještě víc. Keller se odkazuje na Ericha Fromma⁵, který tvrdil, že lidé se v první řadě zajímají o to, mít co nejvíc statků. Proto je vyžadován růst produkce tak, aby došlo k uspokojení osobních potřeb.

3.8 Centralizovaná podoba světa

Keller považuje výše popsaný stav za naprosto přirozený a pochopitelný. Lidé jsou k tomuto hnání současnou politikou a ekonomikou státu. A hlavní problém spatřuje v centralizované podobě světa. Lidé se snaží vymanit z centralizované moci, kterou tvoří ekonomické a politické mechanismy. Jedním z projevů centralismu je stavění dálnic. Projev centralismu je to proto, že dálnice umožňuje spojení i vzdálenějších míst. A kvůli nim dochází k devastaci přírody.

3.8.1 Problém automobilismu

Motorismus se stal nedílnou součástí života. A je jen důkazem konzumního stylu života, kdy společnost pro své potřeby a pohodlí nebere ohled. na životní prostředí. Rozmach automobilů má dva hlavní důvody. Jednak je to centralizovanost, kdy jsou lidé nuceni překonávat velké vzdálenosti. Paradoxem je, že v důsledku rozvoje motorismu došlo k degradaci životního prostředí. A lidé do značné míry používají auta, aby se dostali, alespoň na víkend, kde je ještě zachována příroda. Čímž lidé znehodnocují čím dál tím větší plochu. A za druhé, jak již bylo dříve řečeno, rozmach aut souvisí s konzumním stylem života.

⁵ Erichu Frommovi je věnována kapitola 4.10.1.

3.9 Konzumní styl života a příklad McDonaldu

Celý politický a ekonomický systém vštěpuje lidem myšlenku svobody a zaručení blahobytu. A argumentuje tím, že lidé by se nechovali rozumně kdyby byli proti tomuto systému, protože by tak ohrozili svůj blahobyt.

Rostoucí konzumní styl života vyhovuje jak výrobcům tak spotřebitelům. Jediný, komu rostoucí spotřeba vadí je příroda. Keller demonstruje příklad konzumu a rychlé devastace přírody na firmě McDonald's. Hamburgery z McDonaldu mají enormní energetickou náročnost. Restaurace s hamburgery devastují desetitisíce hektarů lesa, aby měly potřebný prostor pro chov dobytka. Navíc, vše z McDonalda je na jedno použití. Je to velmi alarmující vzhledem ke spotřebě energie a likvidaci přírody.

3.10 Pasivní demokracie

Pasivní demokracii považuje Keller za velmi významnou příčinu vedoucí ke krizi společnosti. O hlavních otázkách, které budou řešeny, rozhodují politici. Řadový občan nemá šanci nastolit otázku, kterou by si přál řešit. Hlavním cílem politiků je získat co nejvíc hlasů lidí při volbách. Voliči pochopitelně nejvíce touží po blahobytu, a tak by se politici zachovali zcela nelogicky, kdyby „jen kvůli nastávající ekologické krizi“ omezili spotřebu. Riskovali by tak ztrátu hlasů při volbách.

3.11 Snaha socialismu vyrovnat se Západu

Socialismus se snažil přiblížit Západu. Ale byť v devastaci přírody Západ dokázal předběhnout, tak konzum nedosáhl ani zdaleka úrovně Západu. Čímž docházelo s každým rokem k většímu drancování přírody ve víře, že blahobyt socialistické vlasti bude stejný jako Západu. Postupně už se to stalo neúnosným, a tak celý systém zkrachoval.

3.12 Je řešení zahrnutí devastace přírody do nákladů?

Ekologická externalita je stav, kdy je poškozována příroda, ale nikdo za její poškození nic neplatí. Vezmeme-li v úvahu, že by byla do nákladů zahrnuta i cena za devastaci přírody, skutečně by to ekologickou situaci vyřešilo? Podle Kellera by došlo pouze

k tomu, že chudší lidé by se nemohli podílet na ničení přírody, zatímco bohatí by v tomto trendu pokračovali. Navíc je velmi problematické zahrnout ničení přírody do nákladů, protože žádný ekonom nemůže přesně vyčíslit sumu za zničení části přírody.

3.13 Je situace neřešitelná?

Daná situace se dá podle Kellera zlepšit. Bude-li docházet ke zdražování ubývajících zdrojů, dojde k poklesu po jejich poptávce. Na jejich nákup budou mít finanční prostředky jen nejbohatší státy. A Keller se domnívá, že pak se teprve ukáže pravý důvod toho, proč se vlastně tolik zbrojí.

3.14 Až na dno blahobytu

Nutnost decentralizace by znamenala především konec vzdáleného exportu. Jinými slovy, společnost by musela na některé produkty ze vzdáleného světa zapomenut. Na druhé straně by tím došlo k větší soběstačnosti. Byl by tudíž značně omezen blahobyt a lidé by měli jen ty suroviny, které lze považovat za základní.

Zamyšlení nad Kellerovým pohledem na ekologickou krizi

Hlavní příčinou, v níž vidí Jan Keller ekologickou krizi, je podle něj pasivní demokracie. Tedy to, že moc je centralizována v rukou úzké skupiny lidí (politiků), kterým jde více o vlastní prosperitu a o udržení svých pozic ve vládě, než o zájem společnosti a ekologické problémy. Pasivní demokracie je jedním z projevů centralismu, který se v současnosti projevuje.

Myslím si, že starost lidí o životní prostředí se od doby, kdy Keller psal svou knihu výrazně zvýšil. Jako důkaz může posloužit vzestup strany zelených u nás. Keller píše jak měla tato strana v době vzniku knihy malou podporu. V nedaleké minulosti ovšem začala nabírat na síle a podařilo se jí dostat i do parlamentu. Je to jasný signál, že lidé se začínají více zajímat o ekologickou krizi. Mají také daleko více informací, než tomu bylo v letech minulých.

Myslím si, že kdyby Keller psal svou knihu dnes, zmínil by jako typický konzumní stát Čínu. Ta produkuje a vyváží obrovské kvantum laciných výrobků. Zaplavuje jimi trh, aniž by brala ohled na životní prostředí. Jediným hnacím motorem

je pro ni vidina ekonomického růstu a blahobyt. Výrobky, které produkuje, jsou nekvalitní, rychle se spotřebovávají, mají nulovou schopnost recyklace a zbývá po nich spousta odpadů.

Další otázka, nad kterou by se dalo polemizovat, je centralizovaná moc. Je to dle Kellerova názoru hlavní příčina ekologické krize. Ovšem pokud by tedy došlo k decentralizaci a moc by byla participována, skutečně by to ekologické situaci pomohlo? Vznikly by regiony, kde by politici měli na starost menší počet obyvatel a lépe by tak vnímali názory lidí. Ale skutečně by prvotním názorem regionu byl strach o životní prostředí?...

4. Erazim Kohák

4.1 Ekologická etika

Erazim Kohák ve své knize odmítá antropocentrismus jakožto názor, že člověk je střed všeho smyslu, kolem něž se všechno točí. Kdy člověk chápe svět jako „svůj“ a všechno ostatní ve světě (zvířata, rostliny...) jako součást tohoto světa jim podřízenou.

Postoj, který Kohák zastává, se nazývá ekologická etika. „Ekologická etika je vlastně označení pro soustavu zásad, které člověku naznačují, jak by se měl chovat ve svém obcování s mimolidským světem.“⁶

4.2 Bezohlednost člověka vůči přírodě

Drancování přírody v současnosti není o nic horší než v minulosti. Jen se změnil způsob, jak k drancování dochází. Kohák uvádí historické souvislosti už z doby vypálení Kartága apod. Hlavní problém spatřuje v duchovní stránce lidstva. Prudce vzrostl počet lidí, kteří se k přírodě chovají naprosto bezohledně. Lidé chtějí mít stále víc a víc bez ohledu na to, jestli je to morální. V tomto bodě se Kohák shoduje s Janem Kellerem. Také poukazuje na tendenci lidstva, o co největší spotřebu a touhu po blahobytu. „Po tisíciletí připadalo lidem samozřejmé, že budou mít a chtít jen tolik, kolik měli jejich předkové. Dnes nám připadá samozřejmé chtít a mít víc, než měla předešlá generace.“⁷ Základní problém tedy je, že lidem chybí úcta k druhým, od toho se potom odvíjí i jejich bezohlednost vůči přírodě.

4.3 Morální aspekt

Pro lidstvo už není hlavním cílem spotřeby uspokojení potřeb, nýbrž touha po štěstí a blahobytu. Touha po blahobytu je neomezená, ale naše planeta je svými zdroji omezená.⁸ Existují dva hlavní motivy pro hledání způsobu trvale udržitelného rozvoje. „Vědomým hledáním trvale udržitelného způsobu života se potřebujeme zabývat jak

⁶ Kohák E.,2006, str. 17

⁷ Kohák E.,2006, str.22

⁸ Tato teze by se dala přirovnat k základnímu ekonomickému vztahu mezi statky a lidskými potřebami, kdy lidské potřeby jsou neomezené, zatímco statky jsou omezené, proto nemůže docházet k uspokojení všech lidí.

proto, že jsme nesrovnatelně početnější, tak proto, že jsme nesrovnatelně náročnější než naši předchůdci.“⁹

Lidstvo samo sebe považuje za pány tvorstva. Proto zabírá půdu, kácí lesy apod. Lidé nemají morální zábrany, které by jim nedovolovaly chovat se takto bezohledně vůči přírodě.

4.4 Vztah člověk – příroda

Vztah člověka k přírodě Kohák demonstruje na vztahu mezi člověkem a zvířaty. Zvířata přirovnává k našim bližním, neboť jde také o živé tvory a v lecčem nám jsou podobní. V minulosti měla zvířata pozici níže postaveného bližního. V současnosti je zvíře bráno jako surovina, která má sloužit k co největšímu užitku lidí. I na tomto příkladě je vidět to, jak Kohák kritizuje ztrátu hlavních etických zásad lidí.

4.5 Nadřazenost člověka

Kohák kritizuje mýtus, že jediným smyslem přírody je její sloužení pro potřeby lidí. A na druhé straně, vše, co není užitečné pro člověka, se bere jako nadbytečné. Na nadřazenost člověka nad přírodou poukazuje v historických souvislostech. Navíc existovalo i nerovnovážné postavení mezi lidmi. Jako příklad uvádí vybíjení indiánů Španěly při objevení Nového kontinentu. Později byly tyto případy ospravedlňovány tím, že člověk se stává „plnohodnotným“ člověkem až tehdy, když nabyl „nesmrtelné duše“, to znamená při křtu.

Tato nerovnoprávnost, kdy „vyšší tvor“ se chová nadřazeně oproti tvoru „nižšímu“, např. z hlediska rasového, je vlastně paralelou bezohledného chování člověka vůči zvířatům. Lidstvo si musí uvědomit svou chybnou představu nadřazenosti na všech úrovních.

4.6 Ztráta morálních pravidel ve snaze maximalizovat zisk

Nezbytnou podmínkou pro trvalou udržitelnost, je nutnost lidstva uvědomit si morální soužití s přírodou a rovnoprávnost všeho živého. Problémem je ztráta morálních pravidel, kdy si každý člověk řekne, že on sám nic nezmění. Ať už jde o vybíjení zvířat

⁹ Kohák E.,2006, str.24

¹⁰ nebo o znečišťování ovzduší výfukovými plyny z aut. Nejčastější věta, kterou se člověk ospravedlňuje, pak zní: „Neudělám-li to já, udělá to někdo jiný.“

Bezohlednost vůči přírodě se ve značné míře projevuje snahou o co největší zisk. Zvířata jsou často testována v nejrůznějších pokusech jen proto, aby výrobce nějakého přípravku nebo výrobku dosáhl co největšího zisku.

4.7 Konzumní styl života

V dnešní společnosti je v popředí konzumerismus, kdy už nejde jen o to, aby člověk uspokojil svoje potřeby, ale v čele zájmu stojí touha po zisku. V konzumní společnosti se člověk stává egoistou, protože jen na sobě samém mu záleží. Zde se nabízí posun Buberova¹¹ vztahu od „Já“-„Ty“ k „Já“-„Ono“. Ve vztahu „Já“-„Ty“ je brán ohled na ostatní a vztah „Ty“ může být prisuzován pouze živým bytostem. Ovšem „Ono“ je vždy prisuzováno věcem, které jsou v nějakém vztahu k „Já“. Proto se dá tento styl života považovat za ztrátu morálních zásad a krizi bytí. Člověku záleží jen na svém, co největším konzumu s vidinou dosáhnutí „štěstí“ v podobě blahobytu.

4.7.1 Já a Ty

Hlavním dílem Martina Bubera byla kniha Já a Ty, z které právě čerpá i Erazim Kohák při vysvětlování vnitřní krize.

Buber uvádí, že samo o sobě není žádné „Já“. „Já“ existuje jen ve vztahu „Já“-„Ty“ nebo „Já“-„Ono“. „Já“-„Ty“ a „Já“-„Ono“ jsou základní slova, a když člověk řekne „Já“, jde jen o jedno ze základních slov, které je vždy spojeno buď s „Ty“ nebo s „Ono“. „Ono“ je prisuzováno věcem¹², jejichž prostřednictvím člověk poznává svět. Základní slovo „Já“-„Ono“ umožňuje zkušenost se světem. Základní slovo „Já“-„Ty“ nabývá trojího vztahu. První vztah je k přírodě. Oslovujeme tak tvory, kteří v ní žijí. Druhým vztahem je život s ostatními lidmi a třetí vztah je spojen s duchovními jsoucnostmi. Tam hraje hlavní roli citový vztah, aniž bychom museli říct „Ty“. Vztah s „Ty“ nelze najít na základě zkušenosti, ale na základě setkání. Vztah „Já“-„Ty“ probíhá napříč všemi oblastmi (tj. světem bytí a světem hodnot) mezi přítomností a předmětem.

¹⁰ V širším smyslu jde pochopitelně o konzumaci masa nebo zabíjení zvířat kvůli kožešinám.

¹¹ Martin Buber – židovský filosof rakouského původu, jehož hlavním dílem bylo Já a Ty, ve kterém se věnoval individuálnímu vztahu s druhou osobou. Buberovo pojetí vztahu „Já“ – „Ty“ a „Já“-„Ono“ bude více rozpracováno v kapitole 4.7.1.

¹² Vztažení veškeré neživé části světa na věci je velmi zjednodušené. Např. rakouský filosof Ludwig Wittgenstein tvrdil, že svět je světem faktů, nikoliv věcí, protože věc považoval za součást faktu.

„Já“-„Ono“ je vyjádřeno v minulosti, právě díky tomu, že člověk vnímá věc na základě zkušenosti.

Úkolem setkání „Já“ a „Ty“ je vůle. Nutností přitom je upustit od pudu sebeuplatnění, který způsobuje touhu po věcech a tím mění základní slovo „Já“-„Ty“ na „Já“-„Ono“. Nesmí dojít k vyvázání z „Ty“, to znamená opuštění bytostí a k pádu do duchovnosti, kdy člověk chce mít prožitek pouze z utváření vlastní duše.

4.8 Antropocentrismus x teocentrismus

Důsledkem sobectví a ztráty etických pravidel dochází k antropocentrismu, kdy mají lidé pocit, že oni jsou středem vesmíru a pány tvorstva. Na opačné straně stojí teocentrismus. Kdy lidé byli přesvědčeni, že ve středu dění stojí Bůh. Člověk prvotně nerozlišoval mezi Bohem a přírodou. Bral obojí jako posvátné a sám sebe bral jako pouhou část tohoto celku. Řečeno slovy Barucha Spinozy ¹³: „Deus sive natura“, v překladu Bůh, čili příroda. Tento morální postoj je značně vzdálen dnešnímu konzumerismu.

4.9 Odcizení se od přirozeného Bytí

Člověk má schopnost racionálního rozhodování. A racionální rozhodování se opírá právě o morální zásady. Zvířata tuto schopnost morálního uvažování nemají. Proto, pokud člověk přestává jednat podle morálních pravidel, tak Kohák hovoří o ztrátě lidství. V souvislosti s lidským jednáním mluví o odcizování se od hlubin našeho přirozeného Bytí. Odpověď na otázku, jak dochází k odcizení člověka od přirozeného Bytí, nejuvýstižněji vystihuje Kohákova věta: „Prostě proto, že kritickým rozumem, myšlením, jsme se odcizili svému nejvlastnějšímu, společnému já, tomu základnímu Bytí všech Bytostí.“¹⁴ Racionální myšlení je přesně to, co brání citům a odbourává morální zábrany.

4.10 Dobrovolná skromnost

Dobrovolná skromnost není skromnost jako taková, ale jedná se o výběrovou náročnost. Důležité proto je, aby člověk byl náročný na čistotu vody, vzduchu, na

¹³ Baruch Spinoza – nizozemský filosof, který se zabýval racionalismem.

¹⁴ Kohák E., 2006, str.123

zdravotnictví a služby. Nemá jít o náročnost ve vztahu k co největší spotřebě a konzumu. Hlavním motivem má být radost ze života, nikoliv radost z majetku.

4.11 Mít nebo být

Kohák částečně vychází z myšlenek Ericha Fromma, jehož vrcholným dílem je kniha *Mít nebo být?*. Fromm byl německý filosof, psycholog a sociolog, který studoval i u významného psychoanalytika Sigmunda Freuda.

Fromm vyčlenil dva druhy potřeb - subjektivní a objektivní. Subjektivní potřeby¹⁵ vedou pouze k uspokojení chvilkových subjektivních potřeb a neslučují se s mravním způsobem života. Oproti tomu, potřeby objektivní jsou v souladu s lidskou přirozeností.

Podstatou bytí se stalo vlastnění, čili čím více člověk má, tím více „je“. Každý člověk v soudobé společnosti se cítí šťastnější tím víc, čím víc má. Tato snaha „mít“ je značně egoistická, neboť znamená, že se člověk nechce dělit s ostatními. Tendence „mít“ zapříčiňuje drancování přírody, ve které lidé vidí jen zdroje uspokojení svých potřeb. Fromm apeluje na to, že je nutná morální a citová revoluce¹⁶, aby bylo možné zachránit nejen přírodu, ale i samotné bytí. K tomu je nutné, abychom se stali skutečně svobodní. Skutečně svobodní¹⁷, budeme teprve ve chvíli, až přestaneme podléhat vnitřním tlakům a uvědomíme si pravé lidské hodnoty. Bytí je způsob života, ve kterém převažuje radost ze života a koexistence se všemi ostatními organismy na Zemi. Tendencí „mít“ se člověk odcizuje sám od sebe (člověk nahrazuje sloveso „jsem“ slovesem „mám“).

Vlastnění je značně pomíjivé, neboť to, že člověk něco má, trvá pouze krátký okamžik vzhledem k životnímu procesu. Lidé si nesprávně zakládají svou identitu na svém vlastnictví. Vlastnění se vztahuje pouze na věci, kdežto bytí je založeno na lidských zkušenostech.

¹⁵ Subjektivní potřeby jsou vedeny v podobné rovině jako pravidla tržní ekonomiky, kde vyhrávají ta jednání, která vedou k úspěchu, nikoliv ta, která jsou mravnější. Na tento problém naráží utilitarismus (z latinského slova utility = užitek), což je etický směr, který se ale snaží používat rozum, kterým se řídí člověk v mravní rovině. Zakladatelem utilitarismu byl britský filosof Jeremy Bentham. Hodnoty jsou podle něj relativní a existují pouze v očích hodnotícího.

¹⁶ Pojem revoluce v této souvislosti znamená razantní změnu našeho morálního jednání. Podle amerického filosofa Thomase S. Kuhna představuje revoluce prudkou změnu v našem poznání, kdy teorie, kterou známe, je nahrazena teorií novou. Tato nová teorie se potom nazývá paradigma.

¹⁷ Významný existencialista – francouzský filosof – Jean-Paul Sartre prohlásil: „Jediná naše nesvoboda je to, že nemůžeme nebýt nesvobodní“. Neseme odpovědnost za své činy a musíme žít příkladně, tedy tak, jak si myslíme, že by měl žít každý z nás.

Fromm některými svými myšlenkami připomíná „moderního utopistu“, protože se snaží ukázat ideální společnost, která by absolutně netoužila po majetku, ale jejím způsobem života, by byla samotná radost z bytí a symbióza se všemi ostatními organismy. Tento, byť nepochybně ušlechtilý způsob života, je dnes (minimálně pro západní kultury) naprosto nepředstavitelný a nerealizovatelný.

4.12 Biocentrismus

Z Kantovské etiky¹⁸ je znám pojem hodnota o sobě. Hodnotu o sobě má každý člověk i zvíře. Je velmi důležité vnímat právě to, že každá živá bytost má hodnotu o sobě, aniž by musela být nějakým způsobem užitečná. Vychází právě z Bytí, jakožto jedinečnosti pobytu každého živého tvora ve světě a jeho touhy žít a radovat se ze života. Tyto představy, jejich uznání a respektování, se označují pojmem biocentrismus.

4.13 Hluboká ekologie

Průkopníkem hluboké ekologie je norský logik Arne Naess, který poukázal na mylnost mělké ekologie. Ta spatřovala hlavní příčinu ekologické krize v nedokonalých technologiích a byla založena na tom, že máme dále stupňovat spotřebu. Oproti tomu ekologie hluboká vidí kořeny ekologické krize v konzumním zaměření společnosti a v lidském jednání. Lidé by si měli vážit hodnoty života a tím pádem omezit nadspotřebu, aby mohl být život zachován.

4.14 Je technická civilizace úpadková?

Kohák byl Patočkovým studentem, i proto také řeší problematiku krize bytí. Podle Patočky je technická civilizace úpadková zejména v samotném bytí. Lidé žijící v technické civilizaci mají dojem, že žijí správným životem, ale naopak jim uniká skutečný smysl bytí. Bytí je způsob života, kdy je člověk sám sebou, kdy si není cizí. A odcizováním se člověk staví do pozice, kdy si začíná být cizí (stejně jako je mu cizí věc). Bytí znamená, že člověk je schopen nést tíhu a starosti života¹⁹. Naopak

¹⁸ Německý filosof Immanuel Kant byl hlavní představitel filosofické etiky, jedním z jeho vrcholných děl byla *Kritika čistého rozumu*.

¹⁹ Zde je nasnadě malá odbočka k učitelí Patočky – Martinu Heideggerovi. Jeho hlavním dílem byla kniha *Bytí a čas*. Heidegger odlišuje bytí člověka od bytí všeho ostatního, neboť člověk je jediné bytí, které si klade otázku smyslu bytí. Dasein (tímto termínem Heidegger označuje pobyt, tj. člověka na

odcizování je projev uhýbání a snahy o ulehčení života. Když jde o skutečné bytí, tak člověk přijímá odpovědnost a tím dává životu smysl.

Vnitřní život byl důležitou otázkou už v raných dějinách. Transcendence²⁰ nám pomáhá překlenout každodennost. Překonání každodennosti obstarávala církevní klerikatura²¹. Církev zdůrazňovala, že člověk zde není proto, aby nazíral, ale aby konal. Tehdy vznikl nový typ racionalismu – racionalismus, který chce ovládat věci a sám je jimi ovládán. Vznikl nový pohled člověka na přírodu - jako na objekt. Racionalismus se postupně zbavoval náboženského obsahu a odcizoval se od morálního poslání. Jeho hlavním motivem bylo ovládnutí přírody a postupný vznik technologií. To vše přispělo k průmyslové revoluci. Dnes již lidstvo v důsledku povolání a zájmů nemůže existovat bez techniky. Tak došlo k odstranění tradičního způsobu překonání každodennosti odpovědným a pravdivým způsobem. Člověk vytváří prostředky k usnadňování života. Technická civilizace se přesto nedá nazvat úpadkovou, protože mnohé úpadkové jevy, mají své kořeny v minulosti. Je to problém dějin, který ovšem nesmí být dořešen, nýbrž zůstat problémem.

Kohákův pohled na ekologickou krizi

V čem vlastně podle Koháka spočívá krize bytí? Ke krizi bytí dochází v důsledku ztráty morálních zábran lidí. Hlavním motivem už není „být“, ale „mít“. Touha po největším konzumu narušuje bytí tím, že zvyšující se spotřebou dochází k vyčerpávání planety.

Potřeba seberealizace každého člověka ve smyslu sebepřekračování, tj. uvědomování si nejen bytí svého, ale i bytí všech ostatních bytostí. Nezbytné je vážít si hodnoty života, namísto snahy po stále vyšší životní úrovni.

Ekologická etika by měla sloužit jako návod, kterým by byl zachován trvale udržitelný způsob lidského pobývání. Tento způsob pobývání lidí ve světě by měl být

světě) je jediné jsoouco, které rozumí bytí a zajímá se o své bytí, tedy o svou existenci. Dasein činí z věcí svět, neboť každá věc má nějaký význam a vždy s ní něco můžeme. Starost člověka o své bytí je podle Heideggera smyslem života. Právě proto, že je bytí konečné a člověk jediné jsoouco, které si je vědomo své konečnosti.

²⁰ Transcendence = přesahování (bytí). Transcendentní bylo ve středověku označováno bytí. Středověká filosofie (=scholastika) se snažila bytí připsat určité vlastnosti, protože přesahoval jsoouca. Připsala mu čtyři základní vlastnosti: jedno, dobro, pravda, krása.

²¹ Tímto termínem se označovali křesťanští duchovní.

šetrný vůči životnímu prostředí a měl by vycházet z respektování bytí všech živých bytostí.

Náhodou jsem v televizi shlédl reklamu jedné automobilky, která hlásala: „Zlepšili jsme technologii tak, aby byla dostupná všem.“ Kohák by to nejspíš označil jako klasickou Reganovskou politiku²² 80-tých let, založenou na tom, zlepšit technologii, avšak nadále zvyšovat spotřebu. Jednoznačná je tendence „mít“ a samotné Bytí ustupuje do pozadí a vůbec se jeho otázka neřeší.

Jak je vidět, tak od doby, kdy Erazim Kohák napsal svou knihu, se téměř nic nezměnilo. Touha po tom „mít“ je stále na prvním místě. A s přihlédnutím k problému expanze populace, zejména v zemích třetího světa, je trvale udržitelný způsob života v ohrožení.

Kohák konkretizuje negativní vztah člověka k přírodě na vztahu člověka a zvířete. Sám se zastává vegetariánství, neboť konzumací zvířat zpochybňujeme jejich bytí. Zde se ovšem nabízí námět k zamyšlení. Tím, že nebudeme jíst např. hovězí, bude docházet k růstu počtu kusů dobytka. Ten bude spásat pastviny, na kterých již nic nezbude právě v důsledku přemnožení dobytka. Sám Kohák uvádí příklad, kdy lidé stříleli vlky, aby nenapadali ovce. Jenže tím pádem došlo k přemnožení ovcí a nadměrnému spásání pastvin. Nebyl by tedy dopad vegetariánství úplně stejný?

Další otázka spjatá s vegetariánstvím zní, pokud bychom neměli jíst maso, museli bychom se zaměřit na konzumaci jídel z rostlin. Jenže podle biologů jsou rostliny také živými tvory, takže bychom tím zpochybňovali bytí rostlin. Z čehož vyplývá otázka, co bychom vlastně měli jíst? Nebo snad máme ekologickou krizi zapříčiněnou dle Koháka krizí bytí vyřešit tím, že nebudeme my sami jakožto lidstvo?

Antropocentrismus tedy nemusí nutně vést k pohrdání všech „nelidských“ živých bytostí. Člověk je také jakýmsi živočichem, ale je jiný, a to tím, že je myslící a to znamená, že je odpovědný za vše živé.

²² Ronald Regan – americký prezident v letech 1981 – 1989, který se podle Koháka významně „zasloužil“ o rostoucí spotřebu v USA.

5. Al Gore

5.1 Uhýbání před odpovědností a hledání pravdy o sobě samém

Al Gore nevidí prvotní příčinu ekologické krize v selhání politického systému, ale domnívá se, že viníkem je ztráta otevřenosti, uhýbání před odpovědností a také ustrašenost.

Celkový obraz soudobé společnosti se odráží v každém jednotlivci. Proto výše zmíněné negativní vlastnosti osobnosti lze vztáhnout na celou společnost. Každý jedinec musí umět přijmout větší osobní zodpovědnost za zhoršování životního prostředí.

Ekologická krize je pouze vnějším projevem krize vnitřní. Hledání pravdy o ekologické krizi přirovnává Gore k hledání pravdy o sobě samém. Změnu společnosti k lepšímu je podle něj nutné provést nejprve na sobě samém. Každý jedinec si musí uvědomit, že něco dělá špatně, až potom se může pokoušet danou špatnou věc změnit v celé společnosti.

5.2 Nedohlížení lidí k budoucnosti

Společnost byla mylně přesvědčena o tom, že Země je příliš velká a člověk ji nemůže trvale ovlivnit. Hlavním problémem této mylné domněnky je skutečnost, že v souvislosti se znečišťováním životním prostředím, se nejedná o „nárazovou akci“, ale probíhá v delším časovém úseku. Lidé nemají snahu řešit ekologické problémy, jejichž nejhlubší rysy se projeví až v budoucnosti.

Lidské chování a rozhodování významně ovlivňuje ekologickou krizi. V podstatě se jedná o kauzální souvislosti²³. Projevy ekologické krize jsou totiž pouze následky neodpovědnosti lidského chování.

Ekologická krize je do značné míry způsobena ekonomickým liberalismem²⁴, nezájmem a popíráním reality.

²³ Kauzalitou, tedy vztahem mezi příčinou a následkem, se významně zabýval skotský filosof David Hume.

²⁴ Ekonomický liberalismus je ekonomická teorie, která je založena na tom, že jednotlivci se v ekonomickém prostředí snaží dosáhnout vlastního zájmu a prosazuje volný trh, kde by byly co nejmenší zásahy státu do ekonomiky.

Gore ukazuje ekologické problémy i v různých historických souvislostech. A za velký problém považuje, že společnost si nebere z těchto ekonomických problémů ponaučení. Společnost zastává názor, že je rozumnější se na klimatické změny adaptovat než se jim pokoušet předcházet. Jenže podle Gora si už lidé neuvědomují, že v budoucnu budou klimatické změny příliš prudké na to, abychom se jim dokázali přizpůsobit.

5.3 Porušení rovnováhy mezi počtem obyvatel a zásobami potravin

Hlavním motivem lidí bylo od pradávna obstarání potravy. Už první civilizace proto přišly se strategií obstarávání potravy prostřednictvím zemědělství. Postupem času docházelo k rozvoji technologií tak, aby bylo možno získávat čím dál tím větší množství potravy. Poměr počtu obyvatel a zásob potravy býval stálý. Zlom nastal v době vědecké revoluce. Došlo k nárůstu populace a objevovaly se prvotní obavy, že nebude možno vyprodukovat dostatek potravy.

V dnešní době moderních technologií, které jsou schopny zajistit co největší produkci, ale vzniká problém, jak tuto produkci zajistit i pro budoucí generace. Půda totiž bývá neúměrně vyčerpávána a právě technický pokrok do značné míry ohrožuje zajištění potravinové bezpečnosti. Aby bylo dosahováno maximálních výnosů, jsou šlechtěny genové modifikace. Snižováním genetické rozmanitosti plodin se zvyšuje jejich zranitelnost. Mnoho typů plodin se tím stává ohrožených.

5.4 Problém likvidace odpadů

Lidé necítí žádné vazby k fyzickému světu a tudíž si nepřipouští, že by jejich činy měly tak dalekosáhlé následky, jakým je nemožnost trvale udržitelného rozvoje.

Spotřeba má z pohledu dnešní konzumní společnosti dvě části, tu užitečnou a na druhé straně tu část, která zbude, té říkáme odpad. Časem se navíc stává odpadem i ta část, kterou jsme považovali za užitečnou a to jen proto, že už nesplňuje naše požadavky a existuje něco, co splňuje naše potřeby více.

Soudobá společnost řeší především otázku zvýšení produkce a vytváření nových technologií, ale už se téměř nezajímá o techniky likvidace odpadů. Al Gore přímo říká: „Dospěl jsem k názoru, že odpadová krize – právě tak jako celá krize životního prostředí – je zrcadlem v němž se můžeme vidět jasněji, budeme-li ovšem ochotni se

hlouběji zamyslet nad tím, kým jsme a kým chceme být.“²⁵ V tomto bodě se Gore blíží Kohákovu pojetí ekologické krize jako krize bytí. Zdůrazňuje, že lidé ztratili schopnost ocenit jedinečnost existence každého z nás vlivem neosobních metod vzdělávání.

5.5 Znevážení hodnoty života a vzdělávání

V minulosti si společnost vážila svých nejstarších členů díky léty nabyté moudrosti, dnes jsou však brány jako osoby za zenitem, které nepřijdou s novým nápadem (např. jak zvýšit spotřebu). Současně s tím, si přestáváme vážit hodnoty vzdělávání.

Ekologický problém je obrazem krize lidské společnosti. Např. může jít o znevažování lidského života, kdy společnost považuje život nějakého jedince za bezcenný.²⁶ Stejně jako lidský život potom můžeme znevážit i hodnotu přírody. Proto si musíme uvědomit význam každého života a tím si začneme znovu vážit i hodnoty přírody.

5.6 Politická krize

Hlavním motivem politiků je zalíbit se voličům tak, aby byli znovu zvoleni do svých funkcí. Politici se starají především o to, aby uspokojili současnou generaci a neohlížejí se na generace budoucí. Stejně tak společnost se zajímá zejména o to, aby byly naplněny jejich potřeby a přitom nezáleží na tom, jak budou žít jejich potomci. Na prvním místě jsou krátkodobé cíle. Společnost svoje zájmy o naplnění potřeb staví nad zájem o přírodu.

5.7 Ekonomický systém

Ekonomický systém hodnotí věci, které jsou důležité z hlediska trhu, tedy pro kupujícího a prodávajícího, a také z hlediska peněz. Nebere však již v úvahu hodnotu věcí, které nelze koupit nebo prodat. Řeč je především o čistotě vzduchu a nedostatku pitné vody. Ekonomie přehlíží skutečnou hodnotu těchto významných součástí života. Např. jeden z nejvýznamnějších ekonomických ukazatelů – HDP²⁷ – vůbec nepočítá se znehodnocením přírody. Znehodnocení půdy v důsledku špatné lidské činnosti se

²⁵ Gore A., 1994, str.145

²⁶ Jako příklad „bezcného života“ uvádí Gore odvržení dítěte, které bylo vyhnáno z domova jen proto, že bylo hůře zvládnutelné nebo na něj jen rodiče neměli čas.

²⁷ HDP představuje souhrn všech finálních statků a služeb, vyprodukovaných v dané ekonomice za dané období.

nikterak nezapočítává do odpisů. Z hlediska ekonomiky paradoxně dochází devastací životního prostředí ke zvýšení HDP.

Ekonomové hodnotí svá rozhodnutí porovnáním nákladů a rizik s přínosem. Už si nechtějí všimnout nepřírodných jevů, které se v důsledku daného rozhodnutí objevují. Tyto jevy nazývají externality a jsou označovány jako negativní vedlejší důsledky a nedají se zahrnout do výpočtů. Proto je ekonomové považují za něco vnějšího, co vlastně k procesu nepatří.

5.8 Chápání přírody jako pouhý zdroj informací²⁸

Lidé se snaží získat co nejvíc informací tak, aby vytvářeli nové strategie a techniky. Stále rostoucí počet informací už ale nejsme schopni chápat a vstřebávat. Zde Gore ukazuje analogii našeho vztahu k informacím a krize našeho vztahu k přírodě.

S přemírou informací nastává i krize vzdělávání. V dnešní době upřednostňujeme vytváření nových znalostí před uchováváním a užíváním znalostí již získaných. Stejně jako v našem vztahu k informacím, i v našem vztahu k přírodě, se začínáme zaměřovat na úlohu techniky. Nové techniky nám umožňují vytěžit z přírody maximum pro zajištění potřeb, ale za cenu ztráty respektu a úcty k ní. Přírodu totiž už v potom bereme pouze jako zdroj informací. Mnoho lidí žije v mylné představě, že stačí získat maximum informací o ekologické krizi, následně je setřídít a analyzovat, a tím krizi vyřeší.

Musíme přestat chápat přírodu jako pouhý zdroj informací a začít hledat komplexní znalosti o fungování životního prostředí.

5.9 Vědeckotechnický pokrok

Společnost vždy využívala Zemi k získání základních potřeb jako jsou potrava, voda nebo přístřeší. V důsledku vědeckotechnického pokroku jsme ale schopni Zemi využívat i k tomu, co nejen potřebujeme, ale hlavně chceme. Věda a technika úplně změnila náš vztah k Zemi. Díky novým technologiím máme pocit, že můžeme dosáhnout všeho, co chceme. Obdiv k přírodě byl nahrazen obdivem k technice. Navíc

²⁸ Už v 16. století britský filosof Francis Bacon řekl, že příroda je sběrnice informací a věda je nástroj, díky kterému můžeme přírodu ovládat. Pojetí vědy jako nástroje k ovládnutí přírody, se nazývá instrumentální. Bacon prohlásil: „Věda je moc“. Věda nám umožňuje poznání a na jeho základě můžeme přírodu ovládnout. Poznání musí vycházet ze zkušeností.

si přestáváme všimnout neblahých dopadů techniky na přírodu.²⁹ Společnost s pomocí techniky manipuluje s přírodou takovým způsobem, že se dokonce objevují názory, že zastavení ekologické krize je možné jen další manipulací přírody. Přitom, je třeba naopak zamezit těm manipulacím s přírodou, které již probíhají.

5.10 Nalezení smyslu života v nadměrném konzumu

Gore je přesvědčen, že člověk potřebuje odvést pozornost od psychické bolesti závislosti k něčemu. A v dnešní společnosti tato závislost představuje konzumaci části planety. Lidem v dnešní přetechnizované a průmyslové společnosti chybí prožitek z přirozeného a skutečného života. Vlivem vnitřní krize lidé hledají smysl života. Ten nacházejí v závislosti na konzumním stylu života. Duchovní život ztrácíme pod tíhou techniky, výroby a spotřeby.

Zejména spotřeba v podobě nákupu mnohdy přebytečných předmětů, lze spojovat se snahou po naplnění prázdnoty našich vnitřních životů. Maximalizací spotřeby produktů se snažíme najít štěstí a naplnění vnitřního života. Tento způsob bytí nám připadá natolik správný, že nehledáme skutečný smysl života. Svým mylným jednáním si nechceme připustit neblahé následky na životní prostředí. Popíráme skutečnost, že bychom nesprávným stylem života mohli ohrozit životní prostředí, protože bychom své návyky museli změnit (zejména by se to týkalo razantního snížení spotřeby). Navíc ta část společnosti, která už si krizi začíná uvědomovat, už rezignovala a nevidí z ní únik.

5.11 Dysfunkce rodiny

Dysfunkce rodiny nastává vlivem psychologicko-sociologických problémů. V podmínkách špatného fungování rodiny bývají děti deprimovány, neboť jim chybí rodičovská láska. V dospělosti se její nedostatek projevuje jejím nenasytým hledáním. Gore připodobňuje k dysfunkci rodiny ekologickou krizi. Stejně jako se deprimované děti snaží v dospělosti kompenzovat scházející rodičovskou lásku, tak naše společnost se snaží kompenzovat ztrátu spojení s přírodou nadměrným konzumováním. K ekologické krizi dochází expanzí naší dysfunkční společnosti do přirozeného světa. Vlivem dysfunkce je společnost citově otupělá vůči devastaci přírody. Musíme si svůj

²⁹ Techniku Gore vysvětluje nejen jako přístroje a zařízení, ale i organizační systém, který pomáhá lidem provést nějaký úkol.

dysfunkční vztah k přírodě uvědomit a pochopit ho. Potom až můžeme napravit naše škody vůči přírodě a hledat skutečný smysl života ve vztahu k přírodě.

5.12 Adaptace na změny kvůli nejisté budoucnosti

Problémem naší civilizace je, že jsme až příliš ochotni se adaptovat měnícím se ekologickým podmínkám. Je pro nás daleko snazší a pohodlnější se změnám přizpůsobit, než se jim pokoušet zabránit. Je to opět průmyslová civilizace a technika, kdo způsobil „lenost našeho druhu“ činit závažná rozhodnutí. Mnohdy převládá názor, že budoucnost je nejistá, a proto by si měla užívat alespoň naše generace, která ještě má ty možnosti. Právě nejistou budoucností se zbavujeme odpovědnosti k příštím generacím. Gore vysvětluje naše nepřipouštění si odpovědnosti příštím generacím následně: “Neděláme to proto, že by nám na ničem nezáleželo, ale proto, že vlastně žijeme skutečný život. Naše pozornost je neustále odváděna všepřonikající přetechnizovanou kulturou, která nás trvale svádí a bere nám šanci získat přímou zkušenost se skutečným smyslem našeho života.”³⁰

5.13 Vztah náboženství k životnímu prostředí

Gore je vyznáním baptista³¹ a tvrdí, že máme pečovat o svět, který byl Bohem stvořen. Kritizoval některé církve, které naopak jsou toho názoru, že Bůh nám dal Zemi do správy a my máme používat „boží dary“ jako jsou zemědělské stroje, k přetvoření Země k obrazu svému. Jiní církevní představitelé zase tvrdili, že stejně jednou nastane apokalypsa, kdy bude zničeno vše na Zemi, a proto nemá smysl svět zachraňovat. Tyto postoje Gore odmítá a říká, že ničení světa, který patří Bohu, nelze považovat za uspokojivé. Společnost se musí vrátit k původní náboženské etice, která klade důraz, aby lidé pečovali o Zemi, kterou Bůh stvořil.

5.14 Rozkol mezi vědou a náboženstvím

V novodobé historii stojí věda a náboženství zásadně proti sobě. Přitom jejich soulad byl velice důležitý z hlediska rozhodování o budoucím rozvoji. Věda nabízí nové technologické možnosti, ale v souladu s náboženstvím, které hodnotí nové technologické postupy z hlediska morálního, by dnes nejspíš nedocházelo k devastaci

³⁰ Gore A., 1994, str.216

³¹ Baptisté jsou evangelíci, tj. jediným zdrojem víry je pro ně Bible.

přírody. Hlavní vlastností, o kterou se věda opírá, je myšlení. Oproti tomu náboženství si zakládá do značné míry na citech. A právě odloučením vědy od náboženství, se dnes při vynalézání nových technologií, nebere ohled na životní prostředí. Musíme si začít uvědomovat následky svých činů. Nesmírně důležitá přitom je mravní bdělost, která by nám bránila ničit životní prostředí a pomáhala by nám k nabytí odpovědnosti.

5.15 Vypuknutí krize naplno

Civilizace jako celek musí změnit svůj život postavený na technice, který slouží k využívání přírody v náš prospěch.

V minulosti, když docházelo k různým krizím (jako byla např. politická a ekonomická krize před druhou světovou válkou), si společnost dlouho nebyla ochotna připustit, že je třeba vynaložit tak velké úsilí, aby bylo možné krizi zastavit. Až když krize vypukla naplno, tak začala společnost jednat. Jenže Gore dodává, že než se následky ekologické krize projeví naplno, krize už může být natolik silná, že ji nepůjde odvrátit.

5.16 Separace jedince od společnosti

Záchrana životního prostředí je vlastně bojem o skutečnou svobodu a lidskou důstojnost, díky které by lidé byli ochotni brát na sebe odpovědnost. Důležitým faktorem je rovnováha společnosti mezi právy a povinnostmi. A v současnosti se pomyslná váha významně vychyluje ve prospěch práv. Proto, aby společnost mohl přijímat i své povinnosti, je nezbytně nutné, nabytí odpovědnosti.

Jedinec odmítá přijmout odpovědnost za škody způsobené společností. V případě ekologické krize, dochází k separaci jedince od společnosti jako celku. Gore to považuje jako paralelu separace společnosti od přírody. Abychom my jakožto společnost, mohli zpět nalézt náš vztah k přírodě, je nezbytně nutné, abychom nejprve obnovili naše spojení s ostatními lidmi. Musíme umět přijmout společná rozhodnutí.

5.17 Korupce a sociální nespravedlnost

Korupce významným způsobem zapříčiňuje ekologickou krizi, neboť odebírá politickému systému schopnost, včas reagovat na prvotní signály krize.

Sociální nespravedlnost, např. ve formě špatného dialogu mezi vyspělými státy a státy třetího světa, má velký vliv na ekologickou krizi. Vyspělé státy využívají špatné ekonomické stránky třetího světa tím, že jim finančně pomáhají, ale výměnou za přírodní bohatství. Drancování přírody v zemích třetího světa, prohlubuje ekologickou krizi.

Gorův pohled na ekologickou krizi

Zpočátku prezidentské kandidatury byly jeho hlavním apelem na voliče ekologické problémy. Brzy si však uvědomil, že pouze na ekologických problémech nemůže stavět kandidaturu, avšak ekologické otázky i nadále sděloval veřejnosti, ačkoliv už nebyly hlavním cílem jeho volebního programu. Dokázal přispět k tomu, že ekologické problémy se dostaly alespoň na okraj zájmu americké společnosti. Osvětu americké společnosti ekologickými problémy považoval za nezbytnou, protože sám zastával názor, že je nutné vzdělávání ohledně této problematiky. Považoval to za jakousi cestu do vlastního nitra.

Během svého působení v senátu, dokázal prosadit zákon o asanaci ³² půdy a odstranění skládek. Podílel se také na deklaraci o ochraně životního prostředí na Zemi.

V knize Země na misce vah Gore místy až neúměrně kritizuje politiku George Bushe a Kongresu v letech 1988 -1990. (Kniha měla zapůsobit i na voliče, protože vyšla v roce 1992 a o rok později se konaly prezidentské volby). Gore Bushovi vyčítá zejména neustále oddalování řešení problému globálního oteplování, ale na druhé straně dokázal prosadit např. zákon o ochraně ovzduší.

Jak již bylo zmíněno v kapitole 5.15, Gore je svým náboženským vyznáním baptista a jeho náboženské přesvědčení se odráží při jeho výkladu krize vnitřní, kde tvrdí, že lidé prožívají vnitřní prázdnotu.

Podle Gora je vnější (ekologická) krize pouze projevem krize vnitřní. Lidé hledají naplnění vnitřního života, které nesprávně našli v nadměrném konzumu. Tento případ je dobře viditelný i na dnešní společnosti. Takovým typickým příkladem

³² Asanace znamená soubor opatření, které slouží k obnově životního prostředí.

je nakupování. To se dnes v podstatě stalo životním stylem, kdy celé rodiny jsou schopny trávit víkend v hypermarketu a naplňují tak svůj život nadměrným nakupováním zbytečností, které by si jinak ani nekoupily.

Vnitřní krize spočívá v tom, že jednotlivci nejsou ochotni brát na sebe odpovědnost. Musíme přehodnotit svůj vztah k přírodě, uvědomit si ztrátu vztahu k životnímu prostředí a omezit technologie, které jsou náročné na životní prostředí.

Gore vidí jako vnitřní krizi i izolaci každého z nás od zbytku civilizace. Každý z nás vidí sám sebe jako něco nezávislého na ostatním světě. Jako jedince, kterého se netýkají globální problémy a navíc je ani nemůže sám nijak vyřešit.

Vnitřní (duchovní) krize moderní společnosti jako celku se vyznačuje pocitem prázdnoty, hledáním smyslu našeho bytí a snahou po jejím nalezení. Naše mylné nalezení naplnění smyslu bytí a vnitřního života konzumním stylem života má dalekosáhlé následky na životní prostředí a neúměrným způsobem ohrožuje trvale udržitelný rozvoj.

6. Závěr

Al Gore, Erazim Kohák a Jan Keller se zabírají tím, co vede společnost k touze po konzumerismu. Keller vidí příčinu konzumerismu v pasivní demokracii, která staví do čela společnosti vládnoucí skupiny, jejichž hlavními „rádci“ jsou ekonomové. Jejich hlavním cílem je pochopitelně právě snaha po co největším zisku na základě maximalizace spotřeby. Kohák se oproti tomu domnívá, že hlavní příčina nadměrné spotřeby, tkví ve ztrátě morálních pravidel a etických zásad lidí. V důsledku čehož lidem nezáleží na přírodě a na její devastaci a jejich hlavním motorem je potom vidina co největší spotřeby. Zatímco co Keller tvrdí, že v důsledku oné pasivní demokracie, lidé ani nemají tu možnost o otázkách ohledně životního prostředí a trvale udržitelného rozvoje rozhodovat, protože moc je centralizovaná v rukou úzké skupiny politiků a ekonomů. Gore naopak zastává názor, že ekologickou krizi nelze dávat za vinu politickému systému, ale chyba leží na bedrech přímo politiků, kteří jeví nezáměr o tuto problematiku (pro Gora to byl především G. Bush). Gore hlavní příčinu nadbytečného konzumu spatřuje v touze lidí po znovuzískání ztracené identity. Jedná se o krizi vnitřní, kterou člověk řeší tím, že si koupí vše, co si jen může dovolit.

Gore i Kohák zastávají podobný postoj, když hovoří o vnitřní krizi jako o příčině ekologické krize. Gore se domnívá, že lidé na sebe nejsou ochotni brát odpovědnost a svým způsobem jim chybí svoboda, díky které by nebyli závislí na technice a konzumním stylu života. Kohák jde ještě hlouběji, až ke kořenům samotného bytí a tvrdí, že lidem chybí radost z každodenního života, ale jejich zájmem je snaha mít co nejvíce statků. Krize bytí pramení z převahy tendence „mít“ nad „být“. Ta je založena na mylné představě lidí, že čím více mají, tím více „jsou“. V těchto myšlenkách Kohák vychází z Ericha Fromma, který právě tvrdil, že prosazováním „mít“ se odcizujeme sami od sebe a je podle něj nutné navrátit se k modu „být“, což je způsob života, ve kterém převažuje radost ze života.

Příčinou ekologické krize je i lhostejnost lidí. Jak Keller uvádí, naše generace lhostejně přihlíží likvidaci přírody, doufajíc že „někdo tam nahoře“ za nás krizi vyřeší. Právě tento postoj Gore nazývá jako ztrátu odpovědnosti a neochotu lidí riskovat, aby zachránili Zemi.

Dalším bodem ke srovnání, v otázce ekologické krize, je ekonomický růst. Keller v ekonomickém růstu vidí jednu z příčin ekologické krize. Ve snaze lidí

(zejména politiků) po ekonomickém růstu, dochází k drancování přírody. Jejich hlavním impulsem je touha po zisku a blahobytu. Gore ovšem v USA přišel s návrhem jak docílit ekonomického růstu tak, aby zároveň nebylo narušeno životní prostředí. Tomuto Gorovu postoji oponoval George Bush, který stejně jako u nás Keller tvrdil, že lze dosáhnout buď ekonomického růstu, nebo snížení zátěže životního prostředí (Bush však narozdíl od Kellera prosazoval ekonomický růst a prosperitu, za což byl Gorem kritizován).

Gore a Kohák řeší i vliv náboženství na ekologickou krizi a Kohák je přesvědčen, že lidé se odvrací od Boha a jím stvořeného světa, neboť jinak by se nemohli takto bezohledně chovat vůči přírodě i vůči ostatním živočichům, kteří v ní žijí. Gore má postoj podobný s tím rozdílem, že podle něj v mnoha případech došlo k mylnému postoji církve, která kázala, že Bůh stvořil svět a dal ho lidem do správy, aby s ním nakládali dle libosti. Právě tento postoj církve Gore velmi kritizuje.

Příčinou ekologické krize lze hledat i ve vědecko-technologickém pokroku. Podle Gora, zásluhou čím dál tím dokonalejších technologií, jsme schopni dostávat z přírody stále rostoucí množství statků, které nejenom potřebujeme, ale hlavně chceme a věda a technika jsou našimi prostředky, které nám slouží k ovládnutí přírody a které umožňuje její drancování. V podobném duchu mluví i Kohák, podle nějž je největším problémem technologie, snaha po jejím vývoji tak, aby mohla být dostupná všem. Krize bytí se v tomto případě projevuje tak, že vzniká nový pohled na přírodu – jako na objekt, který má sloužit k uspokojení našich potřeb, nehledě na devastaci přírody nebo ostatních živočichů, které považujeme za „pouhé věci“.

Jak vidno, všichni tito tři myslitelé se v mnohém shodují. Navíc, je potřeba dodat, že musíme vidět jejich názory v souvislostech s dalšími mysliteli, o jejichž názory se opírají. Gore bere při svých úvahách o ekologické krizi v potaz myšlenky mnoha odborníků, především z řad vědců, filosofů a hlubinných ekologů. U Erazima Koháka je zase podstatné vidět provázanost především s jeho učiteli a dalšími filosofy, kteří ovlivnili jeho myšlení v této problematice (Patočka, Heidegger, Fromm).

Pochopitelně, že významnou roli ohrožující trvale udržitelný rozvoj, je expanze populace, především v zemích třetího světa. Tendence rostoucí spotřeby pak musí neodvratně znamenat vyčerpání Země. Pokud omezíme spotřebu a budeme respektovat i další příčiny ekologické krize, tak podle Gora, Kellera i Koháka existuje možnost trvale udržitelného života a napravení současné krize. Protože budoucnosti máme přisuzovat stejnou důležitost jako přítomnosti. Pokud však budeme pokračovat i nadále

v nastoleném trendu nadměrného konzumu, ve snaze o ovládnání přírody, lhostejnosti atd., nebude možno zajistit život na Zemi pro budoucí generace. Gore naléhá na to, že je marnotratné zkoumat, jestli jsou jednotlivé projevy ekologické krize opravdu tak silné, ale máme je řešit okamžitě. Protože se může stát, že až bude krize skutečně silná a propukne naplno, tak již nebude možno ji zastavit. Proto je důležité, hledat způsoby udržitelného rozvoje pro další generace.

7. Seznam literatury

BUBER, Martin: *Já a Ty*, Votobia, Olomouc 1995, vydání první, ISBN 80-7198-042-1

FROMM, Erich: *Mít nebo být?*, Naše vojsko, Praha 1994, vydání druhé, ISBN 80-206-0469-3

GORE, Al: *Země na misce vah*, Argo, Praha 1994, vydání první, ISBN 80-85794-21-7

KELLER, Jan: *Až na dno blahobytu*, EarthSave Cz s.r.o., Praha 2005, vydání třetí, ISBN 80-903085-7-0

KOHÁK, Erazim: *Zelená svatozář*, Sociologické nakladatelství (SLON), Praha 2006, vydání druhé, ISBN 80-85850-86-9

PATOČKA, Jan: *Kacířské eseje o filosofii dějin*, OIKOYMENH, Praha 2007, 3. opr. vydání, ISBN 978-80-7298-275-2

PETŘÍČEK, Miroslav: *Úvod do současné filosofie*, Herrmann & synové, Praha 1997, vydání čtvrté, ISBN neuvedeno